

РОЗДІЛ X. СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 343.244

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.5.1>

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ АДВОКАТА У СПРАВАХ ПРО ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Авраменко С.М.,
*кандидат юридичних наук, адвокат,
старший викладач
кафедри теорії та історії держави і права,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
ORCID: 0000-0001-9507-2565*

Авраменко С.М. Особливості участі адвоката у справах про домашнє насильство: деонтологічний аспект.

У статті досліджуються деонтологічні засади діяльності адвоката у справах про домашнє насильство, зокрема вплив юридичної етики на ефективність правової допомоги. Розглядаються особливості захисту постраждалих та обвинувачених, визначаються межі професійної поведінки, які забезпечують баланс між правами клієнта та дотриманням гідності іншої сторони. Підкреслюється, що адвокат у цій категорії справ повинен поєднувати високий рівень професійної компетентності з принципами емпатії, тактовності та моральної відповідальності, не допускаючи вторинної травматизації потерпілих і не виходячи за межі доказової бази при формуванні позиції захисту.

Вказується на ключові принципи адвокатської етики: повага до прав людини, конфіденційність, професійна компетентність, особлива чутливість до психологічного стану клієнта, баланс інтересів сторін та постійне професійне вдосконалення. Акцент робиться на необхідності дотримання етичних меж при взаємодії з потерпілими, обвинуваченими, судом та правоохоронними органами, а також на уникненні поведінки, яка може дискредитувати адвокатуру чи спричинити додаткову шкоду учасникам процесу.

Наводяться особливості роботи адвоката у справах домашнього насильства, зокрема щодо мінімізації повторної травматизації, правильного оформлення доказів та забезпечення реалізації процесуальних прав сторін. При цьому висвітлюється специфіка поведінки адвоката у захисті потерпілих та підозрюваних осіб. Акцентується увага на недопущенні створення хибних вражень про хід справи для клієнтів. Окремо підкреслюється важливість поєднання правової та психологічної компетентності адвоката, а також систематичного підвищення кваліфікації у сфері гендерної рівності та міжнародних стандартів захисту прав людини.

Матеріал має практичне значення для формування методичних рекомендацій щодо підготовки адвокатів-практиків, науковців, викладачів та студентів юридичних спеціальностей, а також для вдосконалення адвокатської діяльності у сфері протидії домашньому насильству. Дотримання деонтологічних норм дозволяє забезпечити ефективний правовий захист, справедливий судовий розгляд і формування довіри суспільства до правової системи, що є надзвичайно важливим правилом роботи захисника.

Ключові слова: домашнє насильство, сімейне насильство, правова культура особи, деонтологія, етичні засади правничої діяльності, етичні стандарти, адвокат, юрист, культура поведінки з потерпілими, культура поведінки правника, кривдник, процесуальні документи, юридичний документ, латентність.

Avramenko S.M. Peculiarities of lawyer participation in domestic violence cases: deontological aspect.

The article examines the deontological principles of a lawyer's activities in cases of domestic violence, in particular the influence of legal ethics on the effectiveness of legal aid. The features of the protection of victims and defendants are considered, the boundaries of professional behavior are determined, which ensure a balance between the rights of the client and respect for the dignity of the other party. It is emphasized that a lawyer in this category of cases must combine a high level of professional competence with the principles of empathy, tact and moral responsibility, preventing secondary traumatization of victims and not going beyond the evidentiary base when forming the defense position.

The key principles of legal ethics are indicated: respect for human rights, confidentiality, professional competence, special sensitivity to the psychological state of the client, balance of interests of the parties and continuous professional improvement. The emphasis is on the need to observe ethical boundaries when interacting with victims, accused, the court and law enforcement agencies, as well as on avoiding behavior that may discredit the legal profession or cause additional harm to the participants in the process.

The features of the work of a lawyer in cases of domestic violence are given, in particular, in terms of minimizing re-traumatization, correct preparation of evidence and ensuring the implementation of the procedural rights of the parties. The importance of combining the legal and psychological competence of a lawyer, as well as systematic advanced training in the field of gender equality and international standards for the protection of human rights, is especially emphasized.

The material is of practical importance for the formation of methodological recommendations for the training of lawyers, scientists, teachers and students of legal specialties, as well as for improving legal practice in the field of combating domestic violence. Compliance with deontological norms allows for effective legal protection, fair trial, and building public trust in the legal system.

Key words: domestic violence, family violence, legal culture of the individual, deontology, ethical principles of legal activity, ethical standards, lawyer, lawyer, culture of behavior with victims, culture of behavior of a lawyer, offender, procedural documents, legal document, latency.

Постановка проблеми. Домашнє насильство є складною соціально-правовою проблемою, яка зачіпає фундаментальні права людини та вимагає комплексного підходу до її подолання. Особливу роль у цьому процесі відіграють адвокати, які забезпечують реалізацію права на захист і правову допомогу як постраждалим, так і особам, яких обвинувачують у вчиненні насильства. Водночас участь адвоката в таких справах має не лише процесуальний, а й виразний деонтологічний вимір, адже ці справи пов'язані з глибокими моральними, етичними та психологічними аспектами.

На практиці нерідко спостерігаються випадки порушення принципів поваги до гідності учасників процесу, розголошення конфіденційної інформації, некоректної поведінки правників або маніпуляцій, що негативно впливає на якість правової допомоги та рівень довіри до правової системи загалом. Відсутність чітких орієнтирів щодо дотримання адвокатами деонтологічних норм у справах про домашнє насильство призводить до ускладнення доступу до правосуддя, поглиблення травматизації потерпілих та порушення балансу між правами сторін.

Таким чином, постає необхідність наукового осмислення особливостей участі адвоката у справах про домашнє насильство крізь призму юридичної деонтології, визначення меж етичної поведінки правника, механізмів дотримання професійних стандартів та шляхів підвищення ефективності правової допомоги в цій чутливій категорії справ.

Стан опрацювання цієї проблематики. Ряд вчених України, вивчали питання домашнього насильства, зокрема: Артеменко О.В., Буклів Л.Г., Гулак О.В., Ладиченко В.В., Комаринська Ю.Б., Стасюк Н.А., Хавронюк М.І., Яра О.С. Однак, на даний час відсутні дослідження вивчення ролі адвокатів в даних категоріях справ.

Метою дослідження є аналіз професійно-етичних вимог до адвоката, який бере участь у справах про домашнє насильство, а також визначення ролі деонтологічних стандартів у формуванні належної правозахисної практики.

Виклад основного матеріалу. Низка нормативно правових актів передбачають відповідальність за вчинення домашнього насильства, зокрема Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [1]. У правовому полі передбачено як адміністративну, так і кримінальну відповідальність за вчинення відповідних дій (ст. 173-2 КУпАП; ст. 126-1 КК України) [2; 3].

У таких справах можуть бути задіяні адвокати як зі сторони постраждалих осіб, так і зі сторони осіб, яких обвинувачують у насильстві [4]. Кожна з цих ролей накладає окремі деонтологічні вимоги щодо професійної поведінки, дотримання принципів доброчесності, конфіденційності та поваги до прав людини.

Юридична деонтологія передбачає дотримання адвокатом низки етичних стандартів, особливо у справах із підвищеним емоційним та соціальним навантаженням, до яких належать справи про домашнє насильство [5]. Справи про домашнє насильство є особливо чутливими, адже стосуються приватного життя людини, її безпеки, гідності та психологічного стану [6, с. 246]. Тому адвокат повинен не лише знати норми права, але й діяти відповідно до високих етичних стандартів.

Основними серед них є:

➤ Принцип поваги до прав людини та гідності – адвокат повинен поважати особистість клієнта незалежно від його процесуального статусу (потерпілий чи кривдник), утримуватися від будь-яких форм дискримінації (за статтю, віком, сімейним станом тощо) та забезпечувати захист основоположних прав людини, гарантованих Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом України та Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

➤ Принцип конфіденційності — інформація, отримана від клієнта, є адвокатською таємницею. Адвокат не має права розголошувати обставини особистого чи сімейного життя без згоди клієнта та повинен проявляти особливу обережність під час спілкування з журналістами, правохоронцями чи іншими учасниками процесу.

➤ Принцип недопущення вторинної віктимізації – адвокат не повинен ставити клієнта, особливо потерпілу особу, у принизливе становище, змушуючи без необхідності повторно переказувати травматичні події, а також не допускається будь-який осуд чи натяк на вину жертви [7, с. 78].

➤ Принцип професійної компетентності – адвокат повинен мати спеціальні знання про правові механізми захисту від домашнього насильства, зокрема щодо видів обмежувальних приписів та порядку взаємодії з поліцією й соціальними службами, а за потреби — залучати фахівців, таких як психологи [8, с. 273], соціальні працівники чи медики.

➤ Принцип особливої чутливості та емпатії – комунікація з клієнтом повинна бути тактовою, без зайвого тиску, із створенням атмосфери довіри, що сприяє ефективному захисту його прав [9, с. 283].

➤ Баланс інтересів у разі захисту особи, яку звинувачують – адвокат повинен забезпечити повноцінний захист прав свого клієнта, не порушуючи при цьому прав потерпілої сторони, а також має етичний обов'язок не допустити поглиблення конфлікту чи виникнення нових форм насильства.

➤ Постійне професійне вдосконалення – своєрідність справ про домашнє насильство потребує регулярного підвищення кваліфікації адвокатів, зокрема з питань гендерної рівності, психології насильства та міжнародних стандартів захисту прав людини [10, с. 67].

Слід підкреслити, що деонтологічна поведінка адвоката у справах про домашнє насильство передбачає не лише дотримання правових вимог, а й прояв високої моральної культури, емпатії та професійної відповідальності. Такий підхід забезпечує не просто ефективний захист прав клієнта, а й сприяє зміцненню довіри суспільства до правової системи загалом.

У справах про домашнє насильство існують особливості захисту як постраждалої, так і підозрюваної особи, тому адвокат повинен діяти незалежно, зберігаючи повагу до обох сторін [11, с. 281]. Він не має права виступати в ролі “морального судді” чи емоційно підтримувати одну сторону на шкоду іншій, адже межа його поведінки проходить між захистом прав клієнта та дотриманням гідності іншої сторони.

Адвокат, який представляє інтереси постраждалої особи, зобов'язаний забезпечити підтримку з урахуванням психологічного стану клієнта та повно і чітко інформувати її про наявні правові механізми захисту, такі як термінові заборонні приписи чи притягнення кривдника до відповідальності. Водночас адвокат має уникати дій, що можуть поглибити травматизацію клієнта, наприклад під час допитів або судових слухань [12, с. 84].

Основним завданням адвоката є забезпечення безпеки та правового захисту клієнта, сприяння отриманню обмежувальних приписів [13, с. 46], допомоги соціальних служб та представництво в суді, а також мінімізація повторної травматизації.

При цьому існують чіткі деонтологічні межі: адвокат не повинен формувати перебільшену або емоційно забарвлену позицію, що виходить за межі доказової бази [14, с. 15], заборонено маніпулювати травматичним досвідом постраждалої для досягнення процесуальних переваг, а також слід уникати поведінки, яка може підірвати об'єктивність суду або поглибити конфлікт між сторонами [15, с. 44]. Не менш важливо поважати право обвинуваченого на захист.

У практичній діяльності адвокат має працювати в атмосфері довіри, не беручи на себе роль психолога, уникати повторного допиту клієнта щодо травматичних подій без реальної потреби та пояснювати правові наслідки поданих заяв і свідчень. Такий підхід дозволяє забезпечити ефективний захист прав потерпілої особи, дотримуючись при цьому високих етичних стандартів.

При цьому, розділяємо думку Рогатинської Н.З., яка вказує, що важливим етапом при захисті осіб, що стали жертвами від домашнього насильства є процес доказування вини злочинця, що безпосередньо пов'язаний із збиранням доказів [16, с. 174].

У роботі з обвинуваченим адвокат повинен забезпечити реалізацію права на захист клієнта, перевіряти законність доказів та дотримання процесуальних гарантій, а також сприяти уникненню безпідставного покарання чи надмірних обмежень [17, с. 156].

Деонтологічні межі у цій сфері є чіткими: адвокат не має права виправдовувати насильство або зводити його до «сімейних обставин» без доказової бази. Недопустимо принижувати гідність постраждалої особи, тиснути на свідків чи інших учасників процесу або будувати захист шляхом дискредитації потерпілих.

У практичному вимірі адвокат повинен формувати юридично аргументовану позицію, зосереджену на процесуальних аспектах, таких як допустимість доказів та дотримання процедури дій правоохоронців. Під час допитів чи судових засідань він зобов'язаний поважати особисті межі постраждалих осіб, дотримуючись балансу між ефективним захистом клієнта та збереженням гідності іншої сторони. Такий підхід не лише підвищує професійний рівень захисту, а й зміцнює довіру до правової системи загалом.

Участь адвоката у справах про домашнє насильство вимагає не лише знання закону, а й високого рівня професійної етики, що базується на принципах юридичної деонтології [18, с. 323]. Від його поведінки залежить не лише результат справи, але й психологічний стан клієнта, а також репутація адвокатури в суспільстві. З огляду на чутливий характер таких справ, адвокат повинен поєднувати правовий професіоналізм з етичною відповідальністю, виступаючи гарантом справедливості та людяності в межах правового процесу.

Висновки. Дослідження показує, що участь адвоката у справах про домашнє насильство вимагає від нього не лише високого рівня правової компетентності, а й дотримання чітких етичних стандартів. Юридична деонтологія у цій сфері визначає рамки професійної поведінки, забезпечує баланс між захистом прав клієнта та повагою до гідності іншої сторони і сприяє уникненню вторинної травматизації потерпілих.

Важливим є розуміння того, що адвокат у таких справах виступає не лише правником, але й гарантом справедливості, який зобов'язаний діяти у межах доказової бази, не піддаватися емоційним впливам і не використовувати психологічний стан сторін для досягнення процесуальних переваг. Своєчасне та професійне дотримання принципів конфіденційності, поваги до прав людини та особливої чутливості до психологічного стану клієнтів сприяє формуванню довіри до правової системи в цілому.

Крім того, практика показує, що дотримання деонтологічних норм підвищує ефективність захисту як постраждалих, так і обвинувачених, мінімізує ризики повторної травматизації та сприяє об'єктивному і справедливому судовому розгляду. Професійна етика адвоката, знання законодавства та уміння застосовувати його з урахуванням соціально-психологічних особливостей сторін є ключовими чинниками успішного правового захисту у справах про домашнє насильство.

Отже, юридична деонтологія в цій категорії справ не є формальністю, а необхідною умовою забезпечення правосуддя, ефективного правового захисту та підтримки суспільної довіри до адвокатури та правової системи загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 02.10.2025).

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х. Верховна Рада України: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10?find=1> (дата звернення: 11.10.2025).
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Верховна Рада України: веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=проступки#w1_1 (дата звернення: 01.10.2025).
4. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI. Верховна Рада України: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 11.10.2025).
5. Етичний кодекс адвоката України. Національна асоціація адвокатів України: веб-сайт. URL: <https://unba.org.ua/ua/about/ethics> (дата звернення: 11.10.2025).
6. Авраменко С.М., Мельник А.Р. Портрет жертви домашнього насильства та його особливості в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, Серія ПРАВО. 2024. Випуск 81: частина 2. С. 244-249. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.38>. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/03/40-1.pdf> (дата звернення: 30.09.2025).
7. Адвокатська етика : навч.-метод. посіб. / Л.А. Остафійчук, О.В. Щербанюк. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича : Рута, 2021. 123 с. (дата звернення: 30.09.2025).
8. Панталієнко Т.П. Домашнє насильство стосовно чоловіків: юридична невидимість чи реальність. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, Серія ПРАВО. 2025. Випуск 89: частина 3. С. 270–274. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.3.40> <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/07/42-3.pdf> (дата звернення: 30.09.2025).
9. Авраменко С.М. Допит неповнолітніх осіб, які стали жертвами статевих злочинів: нормативно-правовий аспект. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2016. № 1/2016. С. 279–288. (дата звернення: 25.09.2025).
10. Юридична деонтологія: навчальний посібник. Бабенко А.М., Борисова О.О./ Одеса: ОДУВС, 2022. 176 с. (дата звернення: 25.09.2025).
11. Yara O. S., Stasiuk N. A. Problem issues of criminal proceedings regarding domestic violence. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 2021. № 63. С. 279–283. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.63.48> (дата звернення: 15.09.2025).
12. Kyrychenko T. S. Problems of legal regulation on gender-based violence in Ukraine and foreign countries. *Law and Safety*. 2023. Т. 89, № 2. С. 77–86. URL: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.2.07> (дата звернення: 10.10.2025).
13. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) за ред. М.І. Хавронюка. К.: Ваїте, 2019. 288 с. (дата звернення: 19.09.2025).
14. Панталієнко Т.П., Мельник А.Р., Авраменко С.М. Зростання кількості вироків за вчинення сімейного насильства як показник підвищення рівня правової культури суспільства. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, Серія ПРАВО. 2024. Випуск 83: частина 3. С. 13-18. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.1> URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/07/83-part-3.pdf> (дата звернення: 17.09.2025).
15. Komarynska Y. Principles of Establishing Psychological Contact with Victims of Criminal Offenses Related to Domestic Violence. *Ūridična psihologija*. 2023. Т. 32, № 1. С. 43–50. URL: <https://doi.org/10.33270/03233201.43> (дата звернення: 10.10.2025).
16. Rohatynska N., Maihruk V. Domestic violence and problems of its proof. *Scientific notes Series Law*. 2024. Т. 1, № 16. URL: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2024-16-171-176> (дата звернення: 11.10.2025).
17. Rodin S. Abuser's rights in proceeding on cases of domestic violence (administrative and legal aspect). *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2021. № 1. С. 153–157. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.1.26> (дата звернення: 11.10.2025).
18. Панталієнко Т.П. Міжнародний досвід боротьби з домашнім насильством. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, Серія ПРАВО. 2025. Випуск 87: частина 3. С. 320-325. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.3.48> URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/03/50-2.pdf> (дата звернення: 11.10.2025).